ZTRACENO V PŘEKLADU? KONCEPTUÁLNÍ ANALÝZA AKTÉRSTVÍ V ČESKÉM ADIKTOLOGICKÉM PROSTŘEDÍ

ADIKTOLOGICKÁ TÉMATA 2026

DAVID ADAMEČEK

ADVAITA, Z. Ú.

OBSAH

Problém na úvod

Analýza agency

Etika a zotavení

Salutogenetický model léčby

HAIGH: PĚT ESENCÍ TERAPEUTICKÉHO PROSTŘEDÍ

Attachment (přimknutí, vztahová vazba): nejdřív pocit bezpečí, potom prostor pro změnu

Containment (kontejnování): Ustát emoce bez trestu i bez opuštění

Komunikace: od destruktivního jednání (acting-out) ke slovům, k symbolizaci

Inclusion (začlenění): participace, můj hlas má váhu, ovlivňuji své okolí

Agency/empowerment: postupný přenos řízení života zpět do rukou klienta.

ZTRACENO V PŘEKLADU

- V anglosaské literatuře je "agency" ústředním pilířem moderní léčby.
- V češtině pro to nemáme přesné slovo (aktérství/jednatelství trochu drhne).

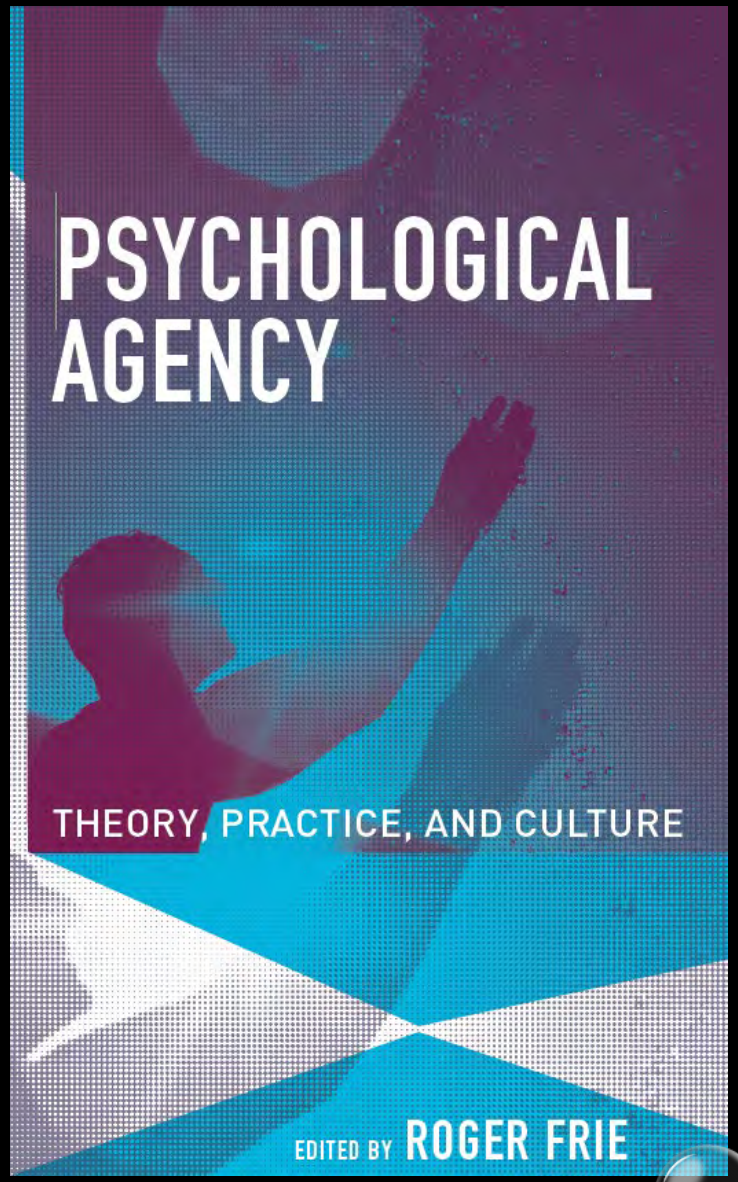
PSYCHOLOGICAL AGENCY
THEORY, PRACTICE, AND CULTURE
EDITED BY ROGER FRIE

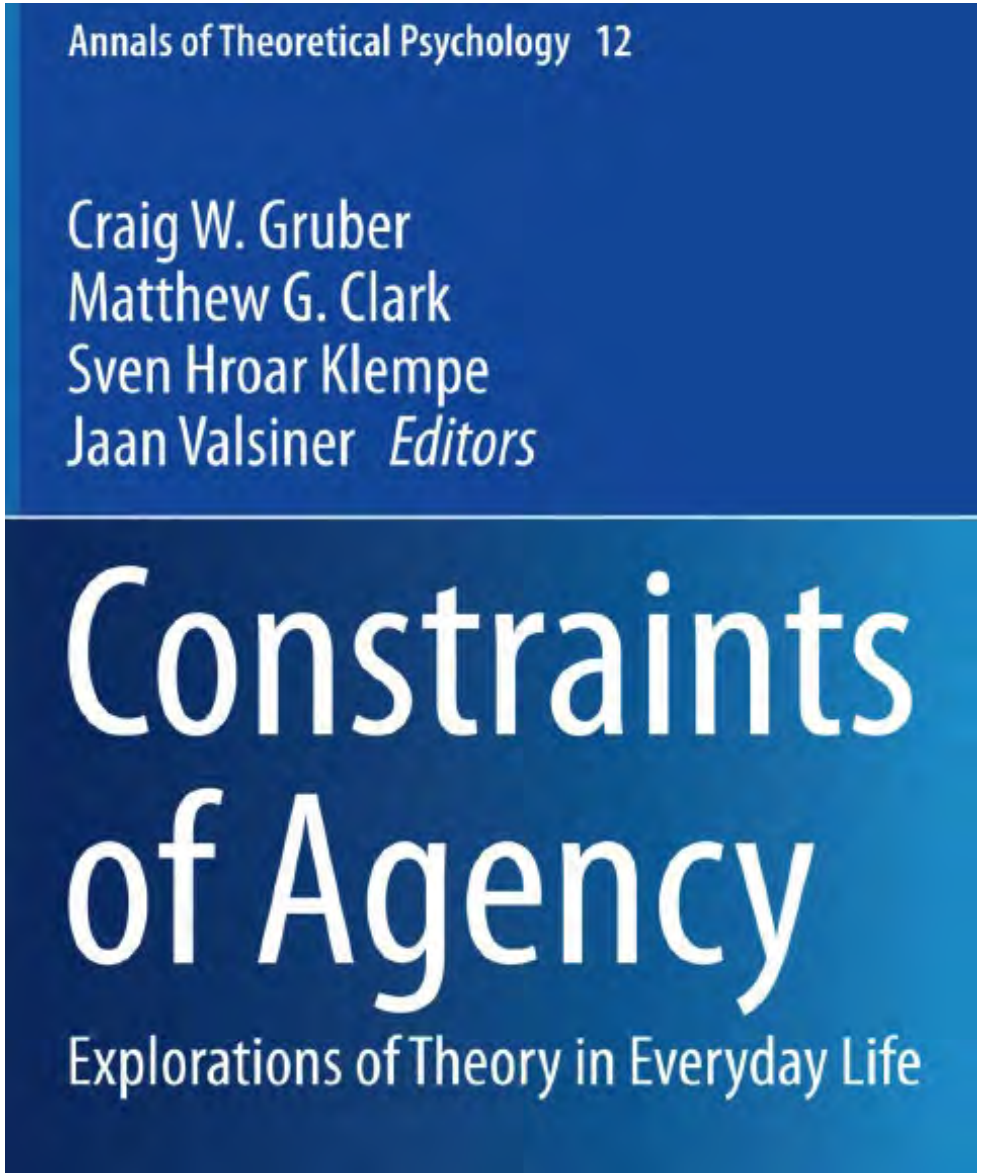
Annals of Theoretical Psychology 12
Craig W. Gruber
Matthew G. Clark
Sven Hroar Klempe
Jaan Valsiner Editors
Constraints of Agency
Explorations of Theory in Everyday Life

ZTRACENO V PŘEKLADU

- Terminologická absence vede k tomu, že nám uniká podstata. Koncept je u nás „roztříštěn“ do dílčích pojmů: *zplnomocnění (empowerment)*, *podpora autonomie* a *participace*.
- Ztrácíme ale zastřešující pohled na to nejdůležitější – reálnou kapacitu jedince.

KONCEPTUÁLNÍ ANALÝZA AGENCY

CO JE AGENCY

- Je to reálná, proaktivní kapacita jedince iniciovat jednání, ovlivňovat svůj život a nést za něj plnou odpovědnost. Není to „chtění“. Není to svobodná vůle. Není to stav. Je to proces neustálého vyjednávání vlivu na vlastní život.
- *Proč nám chybí:* Závislost není jen o bažení, ale o „únosu“ této kapacity.

PĚT DIMENZÍ AGENCY V RÁMCI RECOVERY

- **Zplnomocnění (Empowerment):** Filozofický základ a terapeutický postoj. Uznání epistemologické autority klienta („klient sám nejlépe ví, co prožívá“). Představuje bod nula pro obnovu agency.
- **Podpora autonomie:** Klinický rámec. Pragmatická minimalizace iatrogenního poškození a mocenské asymetrie ze strany pomáhajících profesionálů. Znamená odvahu terapeuta nechat klienta nést přiměřené a ošetřené riziko (dignity of risk).
- **Převzetí odpovědnosti:** Těžký interní fenomenologický proces (často spojený s fází truchlení nad ztrátou drogy). Není to vstupní podmínka pro léčbu, ale její bolestivý milník.
- **Klient jako hybatel změn (Participace):** Behaviorální projev aktérství. Posun od pasivního objektu péče (diagnózy) ke spolutvůrci individuálního plánu. Významně facilitováno zapojením peer konzultantů s žitou zkušeností.
- **Sebeřízení (Self-management) a Expert pacient:** Vrcholná forma agency. Schopnost klienta samostatně a aktivně řídit proces svého zotavení v reálném světě plném rizik.

AGENCY VS LOCUS OF CONTROL

- *Rozdíl:*
  - *Locus of Control* = **Kognitivní přesvědčení** (Kde vidím příčinu? Viním sebe, nebo systém?).
  - *Agency* = **Výkonná kapacita** a objektivní *možnost* ji uplatnit v reálném světě.
- *Příklad:* Můžu mít interní LoC ("chci abstinovat a zvládnu to"), ale nulovou agency (zničenou exekutivu a „vracím se pod most“).

TOXICKÝ LOCUS OF CONTROL

- *Past pro terapeuty:* Systém vyžaduje po pacientovi výkon agency (vyžadujeme interní LoC a převzetí odpovědnosti), ale drží ho v prostředí absolutní kontroly a bezmoci.
- *Důsledek:* Pacient nevyhnutelně selže. Protože mu ale nutíme interní LoC, vezme to jako své morální selhání („jsem slaboch“). Tím paradoxně posilujeme jeho *naučenou bezmocnost*.

ETIKA A PARADIGMA ZOTAVENÍ

ETICKÁ REFLEXE TRADIČNÍCH MODELŮ LÉČBY

- Tradiční modely jsou často zaměřeny primárně na rigidní vyžadování abstinence a systém odměn a trestů (bodové hodnocení).
- *Etický problém:* Učí pacienta pasivní poslušnosti (*compliance*), nikoliv proaktivnímu aktérství. Přebíráme za pacienta exekutivní kontrolu.
- *Výsledek:* Zvyšujeme jeho závislost na systému péče. Jak můžeme chtít odpovědnost venku, když ji uvnitř zakazujeme trénovat?

ZOTAVENÍ A AGENCY JAKO ETICKÝ IMPERATIV

- *Změna paradigmatu:* Podpora agency není jen jedna z mnoha „terapeutických metod“.V kontextu *recovery* je to fundamentální **etický imperativ**.
- *Transformace role:* Cílem léčby je přesun od *pasivního příjemce péče* (objektu s diagnózou) k *aktivnímu tvůrci vlastní změny* (expertnímu pacientovi).

JAK NA TO? UMOŽŇUJÍCÍ OMEZENÍ (ENABLING CONSTRAINTS)

- *Koncept:* Terapeutické prostředí by nemělo být primárně restriktivní (trestající), ale mělo by poskytovat „umožňující omezení“.
- *Příměr:* Lešení, které drží hroutící se stavbu, dokud nezesílí vnitřní zdivo (pacientova vlastní exekutiva/agency). Pravidla nemají pacienta zlomit, ale vytvořit bezpečí k tréninku odpovědnosti.

ZÁKLAD SALUTOGENETICKÉHO MODELU LÉČBY

- Opuštění patogeneze (co je špatně) k salutogenezi (jaké má pacient zdroje pro obnovu agency).
- *Sense of Coherence:* Obnova agency znamená pomoci pacientovi vidět svět jako srozumitelný, zvládnutelný a smysluplný. Znovunalezení kompetence klienta.

ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Poselství: I když pro „agency“ nemáme dokonalé české slovo, musíme z něj v adiktologii udělat centrum naší pozornosti.

Bez uznání agency a její cílené obnovy není etické zotavení (recovery) možné.

DISKUSE

- adamecek@advaitaliberec.cz